

**TERMENI PENTRU CONSTRUCȚII VITICOLE DUPĂ ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
PE REGIUNI. BASARABIA, NORDUL BUCOVINEI, TRANSNISTRIA (ALRR.Bas.)**

Stela SPÎNU

Institutul de Filologie al AȘM

La viticulture, ancienne et importante occupation du peuple roumain. Dans l'étude ci-dessus l'auteur détache les sources de l'histoire, qui se rapportent à la construction viticole de la Moldavie.

Așa cum o atestă izvoarele scrise, cultivarea viței de vie a fost o ramură importantă a agriculturii practicate de strămoșii noștri. Despre construcții viticole (crame, pivnițe de piatră boltite, șoproane), în care se păstrau vasele de vin și uneltele viticole, aflăm din vechile documente și urbării feudale (4, p.235). Cercetătorii români, studiind aceste vechi construcții sub aspect etnografic, le împart, în dependență de funcția pe care o au, în trei mari categorii:

- 1) construcții ușoare cu caracter mai mult sau mai puțin sezonier, destinate pentru a asigura paza viei;
- 2) construcții temeinice, pe sol, destinate a adăposti uneltele și operațiile de prelucrare a strugurilor, servind și pentru depozitarea vinului;
- 3) construcții temeinice sub nivelul solului, destinate în principal depozitării și conservării vinului, dar putând adăposti și o parte din inventar (5, p.111).

Etnografii români, referindu-se la distribuția regională și la stabilirea formelor locale ale construcțiilor viticole pe întreg arealul dacoromân, au constatat că construcțiile de pază se întâlnesc pe tot teritoriul viticol; cât privește celelalte două categorii de construcții, se poate spune că în Banat, Crișana și, în general, în Transilvania, locul dominant îl deține pivnița și beciul, în timp ce în Oltenia și Muntenia de Vest domină aproape în exclusivitate sistemul „pivnițelor”, construite pe sol, iar în Muntenia de Est și Moldova coexistă sistemul cramelor construite pe sol cu cel al pivnițelor săpate (5, p.142).

Articolul de față reprezintă o încercare de a studia, din punct de vedere lingvogeografic, termenii care denumesc în graiurile românești construcțiile viticole. Cercetarea se întemeiază, în principal, pe materialul faptic extras din *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR.Bas.)*, dar și din alte surse (atlase, glosare, dicționare, texte dialectale). La descrierea microsistemului terminologic se va ține cont de criteriul răspândirii geografice, criteriul vechimii și de aspectele semantico-onomasiologic și etimologic.

Termenii referitori la construcțiile viticole, înregistrați în *ALRR.Bas.*, desemnează noțiunile de *zemnic*, *pivniță* și *gârlici la pivniță*.

Termeni pentru «zemnic»

În graiurile vechi moldovenești, încăperea săpată (pe jumătate) în pământ, nepietruită, unde se păstra vinul, era desemnată în nordul țării și în unele localități sudice, situate pe malul Prutului, prin termenul *zemnic*; în zona graiurilor centrale, sudice și în regiunea nistreană – prin vocabula *bordei*, care sporadic era concurată de varianta lexicală *groapă* (3, p.325).

Actualmente, în graiurile moldovenești, pentru aceeași realie, notăm variantele lexicale *zemnic*, *bordei*, *groapă*, *magaz*, *pivniță*, *pohreb*, *bașcă*, *beci* etc. Ariile cele mai largi de circulație aparțin lui *zemnic* (< bg. *zimnik*) și *bordei* (cuvânt de origine autohtonă). *Zemnic* este un cuvânt vechi (*Și avea starețul zemnic și ... să rugă starețului să-l lase să lăcuiască într-însul* (1; p.327), care și-a păstrat influența peste timp, în special, în graiurile de nord-est, nord-vest și de sud-vest (var. fon.: *zKmníc*). Unitatea lexicală *bordei* este menționată în documentele slavo-române vechi din Țara Românească, datate cu anul 1595, cu sensul de „colibă” (2, p.20). Ca termen viticol, *bordei* este utilizat în urma extinderii semantice, în special în zona graiurilor centrale și de nord-est (var. fon.: *bordé!*).

În mai multe localități (regiunile Cernăuți – pct. 7, 10, 21; Odesa – pct. 186, 200, 216, 219, 221; reg. Transcarpatică – pct. 1-4) și, izolat, în unele graiuri centrale (pct. 156, 166, 169) a fost notat *groapă* (var. fon. *gr²pă*, *gr²ápi*), cuvânt vechi, de întrebuințare generală în limbă, utilizat pentru realia dată în urma asocierii prin

asemănare formală. Înregistrarea termenului *groapă*, în special în arii laterale, ne vorbește despre vechimea acestuia. După N.Demcenco, în trecut asemenea spații pentru depozitarea vinului erau caracteristice unor localități din sud-vestul și centrul Basarabiei (satele Bardar, Rusenii Noi, Văsieni), fiind numite *groapă de vin* (3; p.100).

În urma anchetei dialectale, efectuate pe teren, autorii ALRR.Bas. au înregistrat în satele Badicul Moldovenesc și Andrușul de Jos, raionul Cahul, construcții similare celor analizate anterior și anume fântâni cimentate, săpate sub casă ori alături de pereții casei, în care se păstrează vinul iarna, numite de băștinași *bazin*, unitate lexicală, recent preluată din franceză (<fr. *bassin*), utilizată ca termen viticol în urma extinderii semantice.

Pe alocuri, în zona graiurilor centrale (pct. 60, 92, 122, 127, 132, 133, 163, 176) îl notăm pe *pivniță* (var. fon.: *WiMnițî*; *Wimnițî*), termen care, în graiurile moldovenești, denumește, în special, realia mai nouă „încăperea de piatră de sub casă sau aflată în curte, unde se păstrează vinul”, iar în urma procesului de asociere prin asemănare, acesta desemnează și realia mai veche „încăperea săpată (pe jumătate) în pământ, nepietruită, unde se păstra vinul”.

În medii alogene a fost semnalată vocabula preluată din graiurile ucrainene *pogrib* (var. fon.: *póMrib* – pct. 112; *póMreb* – pct. 101, 120, 210, 229, 231-234), care a suferit modificări doar la nivel fonetic, și *magaz* (var. fon.: *măgáz* – pct. 188, 190; *magáz* – pct. 225), cuvânt vechi de origine neogreacă, utilizat în limba veche cu sensul primar de „depozit”, iar prin extensiune semantică și pentru „zemnic”. În unele localități din reg. Cernăuți (pct. 15, 18) notăm coexistența variantei lexicale mai noi *beci* cu vechiul termen *zemnic* (ALRR.Bas., h. 256).

Actualmente „sistemul zemnițelor” tot mai rar este întâlnit în satele moldovenești, acesta fiind înlocuit de pivnițe „încăperi de piatră de sub casă sau aflate în curte, unde se păstrează vinul”.

Termeni pentru «pivniță»

În arealul dacoromân, pentru denumirea încăperii de piatră de sub casă sau aflate în curte, unde se păstrează vinul, sunt notați termenii *beci*, *pivniță*, *pohrib*, *magaz*, *bașcă*, *bordei*, *zemnic*, *podrum*, unii dintre ei fiind inițial înregistrați pentru realia mai veche „încăpere săpată (pe jumătate) în pământ, nepietruită” (ALRR. Bas., III, h. 253-254; NALR. Olt., h. 204; ALRR. Mar., II, h. 270; ALRR. Munt., Dobr., II, h.185; NALRR. Banat, II, h. 228; NARR. Mold. și Bucovina, II, h. 156). Termenii care profilează arii întinse în graiurile moldovenești, fiind cel mai mult apropiați din punct de vedere semantic, sunt *pivniță* (<sl. *pivnica*) și *beci* (<tc. *beç*).

Beci este un cuvânt vechi (*Pasă de vezi beciul plin*. Minunile Maicii Domnului, 1775, 59 r.; *Beciuri îndoite și-ntreite o vei face, iară eu iaca voi aduce potop* (Dosoftei, *Parimiile preste an*), care nu și-a pierdut vitalitatea în dacoromână nici în prezent, fiind înregistrat în întregul areal moldovenesc și doar pe alocuri este strătorat de alți termeni. În graiurile din dreapta Prutului *beci* (var. fon. *beç* – Banat, Bucovina, Muntenia, Dobrogea; *beß* – Moldova) numește, în special, încăperea săpată într-un mal și îmbrăcată pe dinăuntru în piatră, bolta construcției fiind cilindrică, iar treptele coborând în pantă. Celelalte construcții viticole poartă aici denumirea de *pivniță*. În graiurile moldovenești, *beci*, în urma extinderii semantice, desemnează toate tipurile de construcții viticole temeinice, și anume: 1. „încăperea de piatră de sub casă, unde se ține vinul” (ALRR. Bas., III, h. 253), 2. „încăperea de piatră aflată la o oarecare depărtare de casă” (ALRR. Bas, ps., h. 254), 3. „construcția de pământ cu lemn de asupra, făcută în ogradă” (DD, I, 128). Atenționăm asupra faptului că vocabula *beci* este în continuă concurență cu *pivniță* și în cazul acestor realii.

Pivniță este o vocabulă veche, menționată în izvoarele basarabene, datate cu anul 1411 (3; p.109). Actualmente, acest termen formează arii întinse în Moldova (var. fon.: *WiMnițî*), Maramureș (*ăiMnițî*, *ăigÇițî*), Banat, Muntenia, Dobrogea (var. fon.: *pimniță*), suferind modificări la nivel fonetic. În graiurile moldovenești din stânga Prutului, *pivniță* a cedat teritoriu termenului mai recent *beci*, fiind în unele localități semnalat pentru realii înrudite: 1. „încăperea de piatră de sub casă, unde se ține vinul” (ALRR. Bas., III, h. 253), 2. „încăperea de piatră aflată la o oarecare depărtare de casă” (ALRR. Bas., h. 254), 3. „construcția de pământ cu lemn de asupra, făcută în ogradă” (DD, II, p. 182). Termenul *pivniță* este notat și la unele popoare slave: la polonezi, cehi și slovaci (*pivnice*).

În localitățile situate în medii aloglote, unde contactul dintre limbi este mai intens (pct. 19, 34, 49, 52, 146, 194, 202, 205, 207, 209, 224, 230, 235), apare vocabula preluată din graiurile ucrainene *pogrib* (var. fon. *póMrib*), care a fost înregistrată și în cazul realiei mai vechi „încăperea săpată (pe jumătate) în pământ, nepietruită, unde se păstra vinul”.

În localitățile Crocmaz (raionul Ștefan Vodă) și Kazațkoe (reg. Odesa) este notat *magazie*, cuvânt vechi, de origine neogreacă, specific Moldovei (DLR, III, p.3), înregistrat în textele vechi pentru „încăperea în care se depozitează provizii alimentare etc., lemne, materiale”. În urma evoluției semantice, *magazie* desemnează și „încăperea de piatră de sub casă sau aflată în curte, unde se păstra vinul”.

În graiurile moldovenești variantele lexicale *bașcă* (var. fon. *bășci* – pct. 40, 77, 95, 97, 111, 123, 135-137, 138) < polon. *baszta*, *bordei* (var. fon.: *bordé!* – pct. 101, 119, 142, 150, 186) de origine autohtonă, *podval* (var. fon.: *podvál* – pct. 48, 118, 228, 232) < rus. *podval*, *zemnic* (var. fon.: *zámnic* – pct. 35) < bg. *zimmik* circumscriu arii înguste, ne semnificative pentru realia „pivniță”.

Termeni pentru «gârlici (la pivniță)»

Pentru denumirea intrării înguste într-o pivniță *ALRR.Bas.* înregistrează termenii *gârlici*, *scări*, *ganuc*, *gura zămnicului*, *gât*, *trepte* etc. (*ALRR.Bas.*, h. 255; *DLR*, II, p. 390).

Cea mai largă arie de circulație îi aparține vechiului termen *gârlici* (var. fon.: *gârlîș*, *gârlîc*) < sb. *grlič* și derivatului acestuia *gârlan* (var. fon.: *gârlán* – pct. 142, 143, 149, 150), notați în întregul areal dacoromân (*DLR*, p. 390, vol. II).

Consultând *Dicționarul limbii române*, constatăm că cea mai veche semnificație a cuvântului *gârlici* a fost „încăpere scundă, îngustă, care formează intrarea într-o pivniță, beci sau bordei” (*DLR*, II, p. 390). Prin extindere semantică, *gârlici* este notat în dacoromână și cu sensul de „intrare, coridor”.

Variantele lexicale recente *scări* (var. fon.: *scăr@* – pct. 23, 24, 204, 216, 225, 230, 235) < lat. *scala* și *trepte* (var. fon.: *trépti* – pct. 1-4, 8, 10, 13) < lat. *traiecta*, înregistrate în medii aloglote, formează arii mici în graiurile moldovenești. Arii izolate și ne semnificative aparțin creațiilor metaforice *gura beciului* (var. fon.: *gúra béculu!* – pct. 14, 18, 21), *gura pivniței* (var. fon.: *gúra WiMniți* – pct. 74, 81), *gât* (var. fon.: *gât* – pct. 98, 101), a dialectismului lexical *ganuc* (var. fon.: *gánuc* – pct. 101, *gánoc* – pct. 120) și a împrumutului direct din graiurile ucrainești – *vihod* (var. fon.: *víhod* – pct. 190).

Așadar, termenii care denumesc în graiurile românești construcțiile viticole sunt numeroși, deosebindu-se după vechime, proveniență și după ariile de circulație. Vechii termeni *zemnic*, *groapă* își strămtorează treptat aria de răspândire în graiuri în urma dispariției realiei pe care o desemnează („încăperea săpată (pe jumătate) în pământ, nepietruită, unde se păstra vinul”), iar utilizarea aceluiași termeni (*pivniță*, *beci*, *pogrib*, *magaz*, *bordei* și *zemnic*) pentru realitățile „zemnic” și „pivniță” este o consecință a asocierii prin asemănare funcțională între aceste două construcții viticole.

Referințe:

1. Costinescu M., Georgescu M., Zgardan F. *Dicționarul limbii române literare vechi (1680-1780). Termeni regionali*. - București, 1987.
2. *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române (1374-1600)* / Redactor responsabil Gh. Bolocan. - București, 1981.
3. Демченко Н.А. Земледельческие орудия как материал для изучения этногенеза истории молдавского народа. - Chișinău, 1974.
4. *Istoria României*, vol. II. - București, 1962.
5. Mironescu Al., Petrescu P. Construcții viticole din zona Hușilor // *Revistă de folclor*. - București, 1963, a. VIII, nr.3-41.
6. Vasile Pavel. Terminologia agricolă moldovenească. - Chișinău, 1973.

Surse bibliografice:

- ALRR.Bas.* *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*. Vol.II / V. Pavel. - Chișinău, 1998.
- ALRR.Mar.* *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*. Vol.II / P. Neiescu, Gr. Rusu, I. Stan. - Cluj, 1971.
- ALRR.Munt.Dobr.* *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*. Vol. II / T. Teaha, M. Conțiu, I. Ionică, P. Lăzărescu, B. Marinescu, V. Rusu, N. Saramandu, M. Vulpe. - București, 2001.

Prezentat la 02.04.2007